

Voksnes rett til grunnskoleopplæring etter opplæringsloven kapittel 4A Udir- 3-2012

4. Opplæringstilbudet skal tilpasses den voksnes behov

Opplæring etter § 4A-1 første ledd første punktum er som hovedregel en rett til opplæring i vitnemålsfagene, men kan også være opplæring i deler av et fag eller i grunnleggende ferdigheter. Rammene for deltakerens opplæringstilbud skal fremgå av den voksnes enkeltvedtak om grunnskoleopplæring. Grunnskoleopplæringen for voksne skal tilpasses den voksnes evner, forutsetninger og behov, jf. §§ 4A-1 første ledd tredje punktum, 4-12 og 1-3.

Det er uttalt i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 at lengden og omfanget av opplæringstilbudet skal tilpasses etter de behovene den enkelte har, og at kommunen må fastsette dette skjønnsmessig for den enkelte voksne. Kommunen må tilby et opplæringstilbud som har et omfang og lengde som gjør at den voksne har sjansen til å nå de målene som det er realistisk å sette opp for den enkelte voksne.

I realiteten vil det være snakk om flere begrunnelser for tilpasning, og årsakene som skisseres, kan i hovedsak plasseres i tre kategorier. Disse er tilpasning av opplæringstilbudet på bakgrunn av

- realkompetansen til den voksne
- den voksnes livssituasjon
- den voksnes særlige behov for å kunne få forsvarlig utbytte av opplæringen

4.1 Rådgivning

Ifølge opplæringsloven § 4A-8 har voksne med rett til grunnskoleopplæring også rett til rådgivning for å kartlegge hvilket opplæringstilbud den voksne har behov for. Retten til rådgivning inntreffer når det er avklart at vedkommende har rett til grunnskoleopplæring. Rådgivningen må ses i sammenheng med hva slags opplæring den voksne trenger, hvilke tilpasninger vil kunne gjøres på grunnlag av den voksnes livssituasjon, særlige behov eller realkompetanse.

Dette kan ha betydning når kommunen skal avgjøre hvilket opplæringstilbud den enkelte skal tilbys, herunder opplæringens innhold, omfang, lengde, og hva som vil være et forsvarlig opplæringstilbud for den enkelte voksne.

4.2 Tilpasning på grunnlag av den voksnes realkompetanse

Når kommunen skal avgjøre hvilket opplæringstilbud den enkelte voksne skal ha, og hvordan dette skal tilpasses, er en kartlegging av den voksnes uttalte behov og hans eller hennes realkompetanse sentralt. Den voksne skal ha en opplæring i de fagene hun eller han mangler for å få vitnemål etter § 4-33. Det må også vurderes om den voksne trenger opplæring i hele eller bare deler av et fag. Her er vurderingen av den voksnes realkompetanse viktig.

Realkompetansevurdering kan ha betydning for den voksnes opplæringstilbud ved at den brukes som sluttvurdering, men også ved at den brukes som et redskap for å avklare den voksnes behov for opplæring og plassering.

4.3 Realkompetansevurdering som sluttvurdering

Realkompetansevurdering som sluttvurdering er nærmere regulert i forskrift til opplæringsloven § 4-13. Det følger av § 4-13 at kommunen skal foreta en realkompetansevurdering av voksne i forbindelse med kartleggingen av hvilken grunnskoleopplæring den voksne skal få, jf. opplæringsloven § 4A-1. Hovedtanken bak realkompetansevurderingen er at den voksne ikke skal måtte følge opplæring i fag der hun eller han allerede har tilfredsstillende kompetanse. Følgende gjelder for realkompetansevurdering:

- Vurderingen skal gjøres etter kompetansemålene i læreplanen for fag i Læreplanverket for Kunnskapsløftet.
- Vurderingen skal vise om kompetansen skal anses som godkjent eller ikke godkjent i hele eller i deler av faget.
- For å få godkjent et fag gjennom en realkompetansevurdering må den voksnes kompetanse kunne anses som likeverdig med kompetanse som kunne ha vært oppnådd ved grunnskoleopplæring.
- Realkompetansen må tilsvare minst karakteren 2.
- Godkjent realkompetanse anses som sluttvurdering og skal dokumenteres.
- Voksne som får godkjent realkompetanse i fag som det kreves eksamen i for å få vitnemål, jf. forskrift til opplæringsloven § 4-33, skal ikke avlegge eksamen i fag som er godkjent, såfremt faget er godkjent fullt ut.
- Kommunen har ansvaret for at vurderingen blir utført på forsvarlig grunnlag og uten ugrunnet opphold, jf. bl.a. forvaltningsloven §§ 11a og 17.
- Realkompetansevurderingen er et enkeltvedtak, jf. forvaltningsloven § 2, og kan påklages til fylkesmannen, jf. § 5-1.

I de tilfellene den voksne får godkjent hele faget gjennom en realkompetansevurdering, har hun eller han en sluttvurdering i faget som oppfyller vitnemålskravet i § 4-33 for det aktuelle faget. Den voksne tilbys da ikke opplæring i dette faget.

4.4 Realkompetansevurdering som redskap for restopplæring og plassering

Realkompetansevurderingen kan også brukes som et redskap for å avgjøre hvilken opplæring den voksne har behov for i et fag. Kartleggingen av den voksnes realkompetanse

skjer på samme måte som for realkompetansevurdering som sluttvurdering etter § 4-13, men utfallet av realkompetansevurderingen brukes til å avklare hva slags opplæring den voksne skal ha i faget.

Vi viser til retningslinjene for realkompetansevurdering.

4.5 Tilpasning på grunnlag av den voksnes livssituasjon

Den voksnes opplæringstilbud bør tilpasses den voksnes livssituasjon. Opplæringstilbudet bør organiseres slik at den voksne har muligheter til å gjennomføre det, og slik at opplæringen kan kombineres med for eksempel omsorgsoppgaver. I Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) i merknaden til § 4A-1 sies det blant annet at det kan være nødvendig å legge opplæringen til kveldstid for at den voksne skal kunne delta.

Tilpasningen basert på den voksnes livssituasjon åpner for at opplæringstilbudet tilrettelegges særskilt, blant annet når det gjelder følgende:

- Omfanget av opplæringen: Hvor lang skal tid opplæringstilbudet strekke seg over? Skal det være et intensivkurs eller strekkes over et helt opplæringsår?
- Opplæringsperiode: Skal grunnskolens skolerute følges, eller skal det være en annen organisering av opplæringsåret? Den voksnes rett tilsier at kommunen må ha oppstart flere ganger i løpet av et år.
- Tidspunkt: Skal opplæringen være på dagtid eller kveldstid?
- Heltids- eller deltidstilbud?
- Progresjon: Komprimert opplæringsløp eller opplæring over en lengre periode? Dette har også sammenheng med hvilken progresjon kommunen antar at den voksne vil ha.
- Grunnskoleopplæringen på 10. årstrinn koordineres med tidspunktet for sentral gitt eksamen.
- Opplæringssted: Opplæring i en gruppe på en skole/voksenopplæringscenter, fjernundervisning eller opplæring i regi av et studieforbund? Institusjon?
- Organiseringen av grupper, størrelse, faglig nivå?
- Hvilke fag skal den voksne ha opplæring i, og hvordan organiseres dette best?

- Samordning med introduksjonsprogrammet etter introduksjonsloven?

4.5.1 Grensene for tilpasningen

Når kommunen skal avgjøre hvor omfattende tilpasningen av opplæringstilbudet skal være, må kommunen vurdere om tilbudet er slik at den voksne har muligheten til å nå de opplæringsmålene som er realistiske for vedkommende. Komprimering kan i noen tilfeller umuliggjøre dette. Videre må det også ses hen til hva den voksne med rimelighet kan kreve av kommunen. Kommunens ansvar er å gi den voksne et opplæringstilbud som hun eller han får et forsvarlig utbytte av.

Dette innebærer at økonomiske hensyn til en viss grad kan trekkes inn i vurderingen når kommunen kan godtgjøre at opplæringstilbudet er tilpasset den voksnes behov og vil gi et tilfredsstillende utbytte. Det voksne kan ikke kreve mer enn et forsvarlig utbytte.

Kommunen må derfor vurdere konkret om opplæringstilbudet er forsvarlig, og om det har en slik lengde og omfang at den voksne kan nå realistiske opplæringsmål.

Kunnskapsdepartementet har i ovennevnte brev av 16.9.2011 også uttalt dette om tilpasningen:

«Selv om det følger av loven at opplæringen skal tilpasses den voksnes situasjon, er det etter departementets syn likevel ikke rimelig at dette tolkes så strengt at man er avskåret fra å tilby visse standardiserte opplegg/kurs som er tilpasset behovet til en større gruppe voksne. Forutsetningen må imidlertid være at dette ivaretar den enkelte voksnes behov i tilstrekkelig grad (dette gjelder både opplæringens innhold og organisering).»

En annen begrensning knyttet til tilpasningen etter § 4A-1 første ledd tredje punktum er at dette er noe annet enn spesialundervisning. Det må trekkes en grense mellom hvilken tilpasning som kan gis med hjemmel i § 4A-1, og hva som krever et enkeltvedtak om spesialundervisning. Dersom det den voksne i realiteten har behov for er spesialundervisning, skal dette vurderes i samsvar med reglene i § 4A-2. Se mer om dette i del 8.

4.6 Tilpasning på grunnlag av den voksnes særlige behov

Voksne som har rett til grunnskoleopplæring, har ikke fått rettighetene til særskilt tilrettelegging lovfestet på samme måten som barn og ungdom i den ordinære

grunnskoleopplæringen.^[1] Den eneste særskilte tilretteleggingen som er lovfestet for voksne, er retten til spesialundervisning etter § 4A-2. Dette betyr imidlertid ikke at den voksne ikke kan ha tilsvarende rettigheter som barn og ungdom har. Det er uttrykkelig sagt i Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) på side 4 at voksne kan ha tilsvarende rettigheter, og at voksnes rett til et tilpasset opplæringstilbud.

«vil mellom anna kunne omfatte målform, opplæring i og på teiknspråk, i punktskrift, i og på samisk og (i) finsk, samt tilbod for dei som treng lese- og skriveopplæring. Dette gjeld berre i den grad det er nødvendig for at den vaksne kan få forsvarleg opplæring. På denne bakgrunnen vil vaksne som hører til desse gruppene, ikkje få tilboda regulerte gjennom meir presise reglar, slik som elevar i opplæringspliktig alder.»

Om den voksne har rett til denne særskilte tilretteleggingen, avhenger av den voksnes særlige behov. Kommunen må vurdere konkret om en slik særskilt tilrettelegging er nødvendig for at den voksne skal få forsvarlig opplæring. Forsvarlig opplæring må forstås i lys av hva som vil være et tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Kommunen må se hen til både utbytte denne voksne får av opplæringen sin, og utbyttet andre voksne får av sin opplæring. Det understrekes også at det må trekkes en grense mellom tilretteleggingen her og spesialundervisning. I realiteten er dette en minstekravsvurdering. Aktuelle rettigheter kan være:

- opplæring på valgt målform
- tilbud for de som trenger lese- og skriveopplæring
- opplæring i og på samisk
- særskilt språkopplæring, herunder morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring
- opplæring i og på tegnspråk
- opplæring i kvensk eller finsk for voksne med kvensk/norskfinsk bakgrunn
- opplæring i punktskrift

Rettighetene er ikke mer omfattende enn det som følger av tilsvarende rettigheter for barn og ungdom. Kommunen kan derfor se på tilsvarende rettigheter for barn og ungdom for å avklare hvor langt disse særlige rettighetene kan strekke seg. Nedenfor kommenteres noen av dem.

[1] Barn og ungdom som oppfyller nærmere angitte vilkår har lovfestet rett til å velge målform (§ 2-5), opplæring i og på tegnspråk (§ 2-6), opplæring i punktskrift (§ 2-14), opplæring i og på samisk (§ 6-1), i finsk (§ 2-7), særskilt språkopplæring, morsmålsundervisning og tospråklig opplæring i fag (§ 2-8) og rett til tilpasset arbeidsplass (§ 9a-2 tredje ledd). Disse rettighetene er ikke gjort direkte gjeldende for grunnskoleopplæringen etter § 4A-1.

4.6.1 Rett til særskilt språkopplæring, herunder morsmålsopplæring og tospråklig fagopplæring

Voksne med annet morsmål enn norsk og samisk har rett til særskilt språkopplæring dersom dette er nødvendig for at den voksne skal kunne få forsvarlig opplæring. Retten til særskilt språkopplæring vil gjelde til den voksne har tilstrekkelige ferdigheter til å følge den ordinære grunnskoleopplæringen for voksne. For voksne kan retten til særskilt språkopplæring omfatte særskilt norskopplæring, morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring [1]. Dette vil i hovedsak være aktuelt når den voksne ikke har gode nok ferdigheter i norsk til å kunne følge den ordinære grunnskoleopplæringen, og for en periode trenger særskilt språkopplæring for å klare dette.

Dersom den voksne har et særlig behov for særskilt språkopplæring, og dette får konsekvenser for den voksnes opplæringstilbud, skal dette fastsettes i den voksnes enkeltvedtak etter § 4A-1. I den særskilte norskopplæringen kan læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter brukes. Kravet er at dette fremgår av enkeltvedtaket etter § 4A-1. Vi understreker at læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er en overgangsplan. Den skal bare brukes inntil vedkommende har tilstrekkelige ferdigheter i norsk til at den videre norskopplæring kan skje etter den ordinære læreplanen i norsk. Det skal ikke gis vurdering med karakter etter læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. Vurdering med karakter i norsk skal skje i forhold til kompetansemålene i den ordinære læreplanen i norsk, og først når opplæringen følger denne planen. All opplæring i norsk for voksne fra språklige minoriteter skal ha som siktemål å oppnå kompetansen beskrevet i den ordinære læreplanen i norsk. For at den voksne skal oppfylle vilkårene for vitnemål i forskrift til opplæringsloven § 4-33, må den voksne følge den ordinære norskplanen og få en sluttvurdering på grunnlag av kompetansemålene i denne planen. "Deltatt" etter læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er ikke tilstrekkelig for å oppfylle vilkårene i § 4-33. Dette innebærer at også personer med utenlandsk opprinnelse må følge opplæringen etter den ordinære

læreplanen i norsk, og de skal vurderes etter denne planen for å få vitnemål, jf. § 4-33. Den voksne må minimum ha fått karakteren 1 for å oppfylle vitnemålskravet.

Voksne som følger læreplanen i grunnleggende norsk for språklig minoriteter, er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål i perioden hun eller han følger denne planen. Dette følger av at denne planen ikke inneholder skriftlig sidemål, kun hovedmål. Voksne som har hatt rett til særskilt språkopplæring, men som er over på den ordinære norskplanen, kan ha rett til fritak fra vurdering med karakter i skriftlig sidemål dersom de hadde rett til særskilt språkopplæring på 8.-10. trinn. Dette følger av forskrift til opplæringsloven § 4-15. Kommunen må fatte enkeltvedtak om fritak fra vurdering med karakter.

[1] Tospråklig fagopplæring betyr opplæring på to språk i fag

4.6.2 Rett til opplæring i og på samisk

Samer som har rett til grunnskoleopplæring etter § 4A-1, har rett til opplæring i eller på samisk i den grad dette er nødvendig for at den voksne kan få en forsvarlig opplæring.^[1] Kommunen må vurdere i det enkelte tilfellet om opplæring i eller på samisk er nødvendig for at opplæringen skal bli forsvarlig. For å vurdere om voksne har denne retten må det avgjøres om vedkommende oppfyller vilkårene for å være same, og om vedkommende er bosatt i eller utenfor et samisk distrikt. For voksne bosatt utenfor et samisk distrikt vil det være tilsvarende vurderinger som i opplæringsloven § 6-2 når det gjelder om den voksne har rett til opplæring på samisk eller kun opplæring i samisk.

[1] Se Ot. prp. nr. 44 (1999-2000) side 7 for mer om dette.

4.6.3 Opplæring på samisk

I de tilfellene hvor kommunens konklusjon blir at deltakeren skal ha opplæring på samisk skal opplæringen følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet – samisk. Førstespråket til en deltaker med rett til opplæring på samisk vil være samisk og opplæringen skal følge læreplanen i samisk som førstespråk og som hovedregel læreplanen i norsk for elever med samisk som førstespråk. Deltakeren kan da trekkes til eksamen i førstespråket sitt. Dersom deltakeren trekkes i samisk innebærer dette at deltakeren ikke trekkes i norsk for elever

med samisk som førstespråk. Voksne trekkes kun i sitt førstespråk.

4.6.4 Opplæring i samisk

Samer som får opplæring i samisk skal følge Læreplanverket for Kunnskapsløftet og den ordinære læreplanen i norsk, samt samisk som andrespråk. Deltakere i opplæring særskilt organisert for voksne trekkes ikke til eksamen i andrespråket sitt, kun i førstespråket^[1]. Deltakere i grunnskoleopplæring med samisk som andrespråk er fritatt fra opplæring i skriftlig sidemål i norsk. Paragraf 1-11 i forskriften gjelder også for grunnskoleopplæring for voksne selv om dette ikke er eksplisitt regulert. Deltakeren skal da ha eksamen i norsk hovedmål. Eksamen skal organiseres slik at deltakeren har to dager med eksamen i norsk hovedmål. Implisitt i trekket i norsk ligger at vedkommende ikke kan trekkes ut til eksamen i samisk som andrespråk.

[1] Det understrekes at standpunktkarakteren i samisk som andre språk skal føres på vitnemålet

4.5 Bruk av tester for plassering av den voksne

En del kommuner bruker tester for å kartlegge den voksnes kompetanse i forbindelse med innplassering av den voksne på et årstrinn/nivå. Det er ikke noe i veien for at tester brukes for å kartlegge kompetansen til den voksne. Men direktoratet understreker at en test som er laget for å kartlegge den voksnes kompetanse i norsk, ikke kan brukes for å innplassere den voksne på nivå i andre fag enn norsk. Kompetanse i andre fag skal vurderes uavhengig av kompetansen i norsk.

Oppgrader til en [støttet nettleser](#) for å få en reCAPTCHA-utfordring.

[Hvorfor skjer dette?](#)